

memorii | jurnale

Thomas Sparr (n. 1956, Hamburg) este cercetător în domeniul literaturii, editor și autor cunoscut pentru contribuțiile sale la studiul culturii și literaturii germane și germano-evreiești din secolul XX. A condus Jüdischer Verlag între 1990 și 1998, iar din 1999 a fost redactor-șef la Siedler Verlag. Ulterior, s-a alăturat editurii Suhrkamp, unde activează ca Editor-at-Large, implicându-se în proiecte editoriale și culturale de anvergură.

Între 1986 și 1989 a desfășurat activități de cercetare la Universitatea Ebraică din Ierusalim și la Institutul Leo Baeck, experiență care i-a consolidat specializarea în domeniul culturii germano-evreiești și i-a influențat decisiv parcursul intelectual.

THOMAS SPARR

„VREAU SĂ CONTINUI SĂ TRĂIESC,
CHIAR ȘI DUPĂ CE AM MURIT“

BIOGRAFIA
JURNALULUI
ANNEI FRANK

Traducere din germană
de Hans Neumann

HUMANITAS

Citatele se bazează pe ediția autorizată la nivel mondial:

Anne Frank Tagebuch
Ediție de Mirjam Pressler
(Versiunea d, varianta revizuită a lui Otto H. Frank)

Frankfurt am Main, S. Fischer Verlag, ediția a 30-a, 2022*

Data citatelor indică data din *Jurnal*. Citatele din edițiile anterioare ale *Jurnalului* sau din primele sale versiuni (versiunile a și b) sunt specificate distinct.

* Citatele în limba română provin din *Jurnalul Annei Frank. 12 iunie 1942-1 august 1944*, versiune definitivă editată de Mirjam Pressler și autorizată de ANNE FRANK FONDS, trad. de Gheorghe Nicolaescu, Humanitas, București, 2025 (n. red.).

Cuprins

PROLOG	9
AMSTERDAMUL ÎN VARA ANULUI 1945.....	15
De la Auschwitz la Amsterdam 16 Orașul devastat 19	
Cifre 20 Jurnale 22 „Deosebita domnișoară Anne“ 25	
PRELIMINARIILE LA <i>JURNAL</i>	28
Copiile 30 „Ondergedoken“ 36 Contact 38 Mențiuni	
legale 40 „Ediția definitivă“ 41 Literatură 46	
ANNE FRANK ÎN GERMANIA	49
Revista <i>Akademische</i> 52 1950 59 Falsul 65 <i>Afară, în fața</i>	
<i>ușii</i> 66 Copilul salvat 67	
ANNE FRANK PE BROADWAY	70
Broadway în germană 75 Spectatorul absent 76 Ecourile	
senzaționale din presă 81 Pisica dresată 82 Cel mai înalt	
elogiu 86 „Anne Frank în America“ 89	
„CUVÂNT ÎNAINTE“	95
Asistența socială 96 Premiul pentru pace 99 <i>Das Bran-</i>	
<i>dopfer</i> 104 Națiunile Unite 107 Contemporanul 108 <i>La</i>	
<i>leçon</i> 109 Națiunile separate 111	
IDIȘLAND	112
Vocea Annei Frank 113 Procesul 119 Israel 120 <i>Togbuch</i>	
<i>fun a Mejdol</i> 122 Cui aparține Anne Frank? 123 Despre ce	
vorbim... 128	
ANNE FRANK LA NIVEL GLOBAL	130
<i>Het Wonder van Anne Frank</i> 131 Mademoiselle Frank 132	
Scandinavia 136 <i>Herbstgasse</i> 141 Kafka citește Anne	

Frank 147	<i>Pen-friend</i> 152	Anne a Japoniei 156	<i>Jurnalul sud-african</i> 161
IMAGINI.....	163		
Supracoperte 164	Portrete 167	Ascunzătoarea 168	Teatru 169
Revenirea 171	Susținătorii 172	Vizite de stat 172	Otto Frank fotograf 173
Jurnalul 175	Olografie 176	Filme 177	Unde este Anne Frank 177
Expoziții 179			
MARGOT CEA UITATĂ	180		
Marcaje 181	Perioada școlii 182	„Surioara“ 185	Cele mai bune prietene 186
Un dublu Peter 188			
VIAȚA DUPĂ MOARTE	190		
Opera de patrimoniu public 191	Germanii și evreii 194	Moștenirea 197	Mărturii despre Anne Frank 200
<i>Queerness</i> 202	Noi forme media: TikTok și Instagram 203	Bob Dylan 204	
EPILOG. CARTE ISTORICĂ, SAU BELETRISTICĂ?	207		
ANEXE	209		
Prezentare generală a versiunilor <i>Jurnalului</i>	209		
TABEL CRONOLOGIC	211		
MULȚUMIRI.....	213		
BIBLIOGRAFIE	215		

Prolog

Jurnalul Annei Frank. Nici o altă carte din istoria recentă nu este încărcată cu atâta semnificație, nici un alt text datând din perioada național-socialismului nu a mișcat spiritele în măsura în care a făcut-o această carte, atât la nivel individual, cât și colectiv, și probabil nici un alt volum, împreună cu locul genezei lui, Anexa secretă din Prinsengracht, nu a fost în măsură să interfereze cu protocolul unei vizite oficiale de stat precum acest *Jurnal*. Cărțile au propriul destin și propria biografie.

În iunie 1942, fiica în vârstă de 13 ani a unei familii de evrei germani din Frankfurt am Main a început să scrie din ascunzătoarea ei un jurnal pe care l-a continuat aproape până în ziua arestării. Pe 4 august 1944, naziștii i-au arestat pe cei opt evrei ascunși, iar după o scurtă ședere în lagărul Westerbork familia Frank a fost deportată pe 3 septembrie 1944 la Auschwitz, unde mama, Edith, a murit în luna ianuarie 1945. Cele două surori, Margot și Anne, au ajuns cu un tren de marfă în lagărul de concentrare de la Bergen-Belsen la începutul lunii noiembrie 1944. Margot, mai mare cu trei ani, a murit în martie 1945, răpusă de tifosul exantematic, care făcea ravagii în lagăr, urmată la doar câteva zile de Anne, în vârstă de 15 ani.

Doar capul familiei, Otto Frank, a supraviețuit lagărului de la Auschwitz, revenind în cele din urmă la Amsterdam

în vara anului 1945 după un periplu de câteva luni prin Odessa, Cernăuți și Franța. Acolo a aflat despre soarta familiei sale, mai întâi despre moartea soției, apoi despre moartea fetelor, și a primit jurnalul fiicei sale Anne de la Miep Gies, o fostă angajată a firmei sale Opekta, care ajutase din 1942 familia ascunsă aprovizionând-o cu cele necesare traiului. După un moment de frământare interioară, s-a apucat să citească manuscrisul și a făcut o primă traducere parțială în limba germană. Publicarea *Jurnalului* a devenit scopul vieții sale.

Jurnalul Annei Frank a apărut în anul 1947 sub titlul *Het Achterhuis (Anexa secretă)* – un titlu cu care cochetase chiar Anne pentru ceea ce ea numea romanul său – inițial în neerlandeză. În anul 1950 a fost publicată ediția franceză, apoi cea germană, iar din 1952 cartea a apărut în Statele Unite, Israel și în numeroase alte țări.

A devenit una dintre cele mai citite cărți din lume, dar acest aspect nu ar trebui să ne inducă în eroare cu privire la începuturile anevoioase care au grevat publicarea propriu-zisă a manuscrisului, la acuzațiile care denunțau conținutul contrafăcut, insinuând că ar fi un demers mercantil premeditat al tatălui. Succesul cărții – răspândirea ei, traduceri, reprezentările pe scenele și ecranele lumii, notorietatea numelui Anne Frank în general –, această „poveste de succes“, dacă putem s-o numim astfel, se dovedește la o examinare mai atentă drept o serie de eșecuri, neînțelegeri, contestări. Notorietatea *Jurnalului* a trebuit protejată de infamia național-socialismului persistent în Germania, dar și în alte locuri; imaginea Annei Frank se fragmentează de timpuriu în nenumărate reflecții. Cu toate acestea – sau poate tocmai din acest motiv –, nici o altă operă literară postbelică nu a avut un efect similar. Aproape că nu există persoană adultă în Europa sau în afara ei, ori elev la vârsta adolescenței, care să nu fi auzit de Anne Frank, să nu fi citit jurnalul, să nu-l fi văzut produs ca film sau piesă de

teatru – fie în Olanda, Germania, Statele Unite, Africa de Sud, Asia, Australia sau America Latină.

În ultimii 70 de ani, biografia Annei Frank a constituit obiectul unei investigații cvasiexhaustive, la fel și originea familiei sale, viața lui Otto Frank, cercul susținătorilor și prietenilor, precum și cel al prezumtivilor trădători ai ascunzătorii. Geneza *Jurnalului* a fost supusă unei cercetări foarte minuțioase, au fost identificate patru etape evolutive, iar în cele din urmă a fost publicată o ediție critică. Copiii pot recrea atmosfera din Prinsengracht nr. 263, împreună cu refugiul secret al celor ascunși. Există filme, puneri în scenă, texte, expoziții, centre, precum și inițiative care poartă numele Annei Frank și, desigur, numeroase cărți. Mai puțin examinat a fost însă itinerarul sau mai degrabă itinerarele parcurse de *Jurnal* până să ajungă la răspândirea și impacul din prezent.

Volumul de față se ocupă de istoria *Jurnalului*, mai precis de multiplele lui istorii. Este un jurnal în înțelesul uzual, așa cum este îndeobște citit până în prezent? Sau este o mostră de literatură care îmbracă forma jurnalului, o interpretare mult mai apropiată de intenția tinerei autoare? Cărui fapt se datorează efectul colosal pe plan mondial? Ce particularități și strategii se regăsesc în propagarea jurnalului? Ce a fost predictibil sau premeditat și ce s-a produs accidental? În ce măsură a contribuit *Jurnalul Annei Frank* la înțelegerea crimelor național-socialismului? Sau, dacă e să punem întrebarea din perspectiva opusă, în ce măsură a fost această înțelegere îngrădită de sentimentalizare? Nu au fost oare Anne Frank și *Jurnalul* ei mult prea adesea degradate la nivel de kitsch? Cum s-a schimbat receptarea *Jurnalului* de-a lungul deceniilor? Cum va fi citit și înțeles pe viitor?

Pentru a răspunde acestor întrebări este necesar să parcurgem corespondența editurilor, să intrăm în „bucătăria” redacțiilor, să citim recenzii critice, să ascultăm emisiuni radiofonice, să comparăm proiectele abandonate cu cele

duse la bun sfârșit ale punerilor în scenă sau peliculelor, să reconstituim procese ale instanțelor judecătorești. Biografia unei cărți îi este străină liniaritatea, pe care o presupunem adesea eronat în legătură cu parcursul unei vieți și pe care o considerăm drept punct de reper, cel puțin atunci când întocmim biografiile unor personalități. Biografia unei cărți se supune încă și mai puțin cauzalităților, pe care le atribuim adesea unei existențe umane. Nu în ultimul rând, istoria impactului *Jurnalului Annei Frank* este influențată, printre altele, de hazard, manifestând câteodată o simultaneitate a unor desfășurări asincrone care se explică abia retrospectiv. *Jurnalul* a fost citit privind înainte, dar înțeles privind înapoi, pentru a parafraza celebra maximă a lui Kierkegaard. Anumite etape ale istoriei impactului său ne permit să-l citim cu alți ochi; în Capetown sau Durban este citit altfel decât la Tel Aviv, New York, Damasc ori la Copenhaga și Berlin. Dar este citit pretutindeni. Geografia este cel puțin la fel de importantă precum cronologia.

Am întrebat odată un grup de studenți dacă au citit *Jurnalul Annei Frank*. Toți au răspuns afirmativ, cu excepția unei studente, care a recunoscut că nu l-a citit. La întrebarea mea surprinsă privind motivul pentru care nu citise cartea, a răspuns că s-a simțit intimidată de *Jurnal*, de semnificația lui, de numeroasele sale interpretări și, nu în ultimul rând – respectiva studia teologia –, de sacralitate.

Istoria impactului *Jurnalului* dezvoltă ambivalențe intrinseci – din fericire pentru posteritate, din nefericire pentru rudele apropiate. *Jurnalul* reprezintă totodată un insolit document al istoriei contemporane și o insolită operă literară. De-a lungul timpului, a fost citit mai degrabă ca document istoric.

Jurnalul nu este scutit de sentimentalism, însă este animat de uluitoarea conștiință de sine a unei fete, mai bine spus a unei adolescente în proces de maturizare, atentă la formă, dar având în același timp porniri ludice. Aceste ambivalențe, precum și puterea de a le ține în frâu compun

semnificația *Jurnalului Annei Frank*. Există puține certitudini: la început, caietul cu coperta în carouri și prima însemnare cu data 12 iunie 1942, precum și ultima, datată marți, 1 august 1944. Există însă și o a doua dată „a nașterii“, anume vara anului 1945, de la care pornește volumul de față și se străduiește să ajungă până în zilele noastre.

Amsterdamul în vara anului 1945

„ARRIVEE BONNE SANTE MARSEILLE PARTONS PARIS BAI-SERS – OTTO FRANK“ – e conținutul telegramei primite la Basel, în data de 27 mai 1945, de familia lui Otto Frank. Rudele sale refugiate în Elveția nu mai primiseră de ani buni nici o veste directă de la Otto, Edith și ficele lor, Margot și Anne. Acum se întrevedea, după mult timp, un prim semn de viață, care pomenea de o sosire în stare bună de sănătate și că „vom“ pleca spre Paris, „sărutări – Otto Frank“. În momentul expedierii telegramei din orașul-port mediteranean, fostul deținut eliberat din lagărul de concentrare avea în spate o îndelungată odisee care-l purtase vreme de câteva luni prin Katowice, Cernăuți, Odessa, Marsilia până să ajungă la Amsterdam. Oprirea la Paris urma să fie omisă. Cât despre cuvântul „vom“ din telegramă, el avea conotații diferite pentru expeditor, respectiv pentru destinatari, căci în primul caz se referea la pasagerii de pe vapor, iar în cel de-al doilea, ceilalți s-au gândit la Otto, Edith, Margot și Anne.

Imediat după eliberarea sa din lagăr, Otto Frank a început să țină un jurnal – mai curând un caiet de însemnări –, astfel că avem cunoștință despre etapele îndelungatei sale călătorii. Carol Ann Lee a valorificat-o în volumul *The Hidden Life of Otto Frank* din 2002. Cartea a apărut trei ani mai târziu în limba germană, cu titlul *Otto Franks Geheimnis. Der Vater von Anne Frank und sein verborgenes Leben*

(*Secretul lui Otto Frank. Tatăl Annei Frank și viața sa ascunsă*). Titlul din limba engleză exprimă mai fidel intenția autoarei de a pune în lumină viața prea puțin luată în seamă de publicul larg a tatălui lui Margot și Anne, o viață pe care și-a dedicat-o pe de-a-ntregul răspândirii *Jurnalului* Annei, despre care în prezent avem posibilitatea să vedem mai limpede decât în deceniile trecute cum a fost găsit, recuperat, citit și evaluat.

De la Auschwitz la Amsterdam

Otto Frank a fost eliberat din lagărul de la Auschwitz de Armata Roșie în data de 27 ianuarie 1945; trenurile rusești cu supraviețuitorii din lagăr au ajuns în orașul silezian Katowice pe 5 martie. În aceeași zi, Crucea Roșie poloneză le-a confirmat lui Otto Frank și altor doi supraviețuitori olandezi că au permisiunea să se întoarcă în Olanda. Inițial, deținuții eliberați din lagăr au fost găzduiți într-o școală din centrul orașului. Katowice era sub ocupația trupelor ruse, cea mai mare parte a populației germane fugise, iar primele familii de evacuați polonezi ocupaseră locuințele și casele abandonate.

La 15 martie, Otto îi scrie mamei sale din Basel o scrisoare care-i va parveni peste câteva luni, la mult timp după telegrama dătătoare de speranță:

Acum stăm aici și așteptăm un transport care să ne ducă în Olanda. Nu știu nimic de Edith și de copii. Probabil au fost deportați în Germania. Ne vom revedea oare sănătoși? Cât de dor mi-e de voi toți și de toate! E un miracol că mai sunt în viață. Am fost foarte norocos și trebuie să fiu recunoscător. Nu mai avem nimic. Sper ca aceste rânduri să vă găsească sănătoși. Vă scriu din nou în curând.

Cu dragoste, al tău Ottel

Tot din Katowice va scrie trei zile mai târziu cât de mult îl apasă că nu știe unde sunt Edith și copiii, încurajându-se singur: